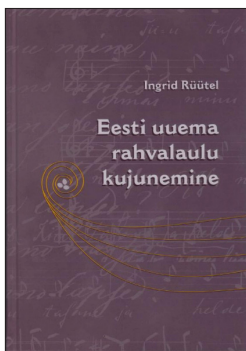

Ühe raamatu pikk saamislugu

Ingrid Rüütel. Eesti uuema rahvalaulu kujunemine. EKM Teaduskirjastus 2012. 648 lk. Toimetaja Kanni Labi, muusikatoimetaja Tiiu Otsus.

Ingrid Rüütli juubelit oli ülemöödunud sügisel plaanis tähistada kahe väljaandega tema aastatepikkuse ja viljaka rahvaluuleuurimistöö tulemustest. TEA Kirjastuses ilmunud kogumik *Muutudes endaks jääda. Valik meenutusi, artikleid, uurimusi* katab Ingrid Rüütli eluringi alates lapsepõlvokedust ja õpingutest, samuti annab ülevaate kõigist olulisematest uurimisteedest, milleks on kokkuvõtlikult rahvalaulu ja -muusika eri aspektid, folklooriliikumine ja rahvakultuur tänapäeval. Pisut kauem võttis aega töö seni käsikirjalise kandidaadiväitekirja

Eesti uuema rahvalaulu kujunemine trükkitoimetamisega. Valminud aastal 1969, asetub see kronoloogiliselt Ingrid Rüütli teadlasete algusjärku, näidates ühtlasi oma mahukuse ja põhjalikkusega suunda paljudele järgnevatele uurimustele kuni praegusajani välja: Ingrid Rüütli uuemate uurimisteede hulgas on eesti rahvatants, Kihnu kultuuri-protsess, soorollid, eriti naiste identiteet ja sooideoloogiad Kihnu vaimses kultuuris.

Kandidaaditöö põhitulemused annab lühidalt edasi kogumikus *Muutudes endaks jääda* ilmunud artikkel “Uuema rahvalaulu kujunemine”, pikem kokkuvõte ilmus 1971. aastal Eesti Kirjandusmuuseumi aastaraamatus. Sealt saame teada, kuidas regivärsilise rahvalaulu kõrvale hakkas 18. sajandil või varemgi tekkima lõppriimilis-strooiline rahvalaul ning missugused on selle erijooned, tekkimise põhjused ja arengu põhisuunad. Masinakirjas 747-leheküljeline väitekirja koos 247-leheküljelise lisaga keskendub just uuema rahvalaulu algusfaasile, nn siirdevormilisele laulule, sisaldades palju detailseid andmeid nii uuema rahvalaulu uurimisloole kui ka üksikute laulutüüpide kohta, rohkesti laulunäiteid nii teksti kui noodistuse kujul eri aegadest, samuti matemaatiliste meetoditega leitud seaduspärasused poetikavõtete muutumise kohta rahvalauludes, 19. sajandi esimesel poolel kirja pandud uuemate rahvalaulude registri ning 48 mitmesuguste analüüsitud nähtuste levikukaarti. See on info, mis peale teadlaste ja üliõpilaste võiks kindlasti huvi pakkuda ka esinejatest praktikutele ja lihtsalt huvilistele.

Tutvustust ette valmistades tekkis mul sügavam huvi kahe väitekirjaga seotud teemaringi vastu. Esimene neist puudutab uuema rahvalaulu elukäiku praegusest, 40 aastat hilisemast vaatepunktist nähtuna. Selle aja jooksul pole küll kahjuks välja ilmunud uusi allikaid uuema rahvalaulu tekkeaja kohta. Endiselt saame paigutada laulutraditsiooni muutumahakkamise 18. sajandisse ainult üksikute tollal trükkis ilmunud infokildude järgi ning arvestades uute laulude esindatust 19. sajandi alguse rahvaluulekogudes: G. Weissi Lihula laulude hulgas on neid 37%, N. F. Russowi Järva-maa materjalides 35%, A. H. Neusi ja J. H. Rosenplänteri Saare-, Lääne- ja Pärnumaa materjalides 25%. Uuema laulu täpsemaks tekkekohaks on Oskar Loorits 1930. aastatel pakkunud Saaremaad selle kergemate elutingimuste ja talurahva tihedama suhtlemise tõttu härrasrahvaga: “Nähtavasti on saksa (osalt rootsi) mängud ja tantsud kodunenud Saaremaal varem kui mandril. Juba 1782. a. kõneleb Hupel saarlaste armsaimast mänguriistast torupillist ja väidab samas, et muusikas ja tantsus on saarlasil enam

maitset kui mandri eestlasil. Küllap see parem “maitse” oli tingitud lihtsalt saksapärasemast repertuaarist.” Kuid seegi väide on jäänud üksnes oletuse tasemele ja pole hiljem kuigi palju kordamist leidnud.

Maitseküsimus mängib aga uuema laulu elukäigus, eriti selle uurimisloos, tähtsat rolli. Hupelist 100 aastat hiljem, rahvusliku liikumise tõusulainel vaimustuti regilaulust kui eestlaste isikupära poeetilisest võrdkujust ja hoopis “uuema aja luuletused” tundusid meie folkloristika esimestele suurkujudele Jakob Hurdale ja Matthias Johann Eisenile paljalt võõramaisel eeskujul loodud maitselageda ajaviitena, mis tõsist uurimist ei vääri. Esimene, kes ka riimilises laulus taas väärtuslikku märkas, oli Friedebert Tuglas 20. sajandi alguses, ning rahvusülikooli algusaegadel hakati ka folkloristide seas sellele üha enam tähelepanu pöörama, sh sellest üliõpilastöid kirjutama. Teise maailmasõja järel see suund jätkus, laskmata end väga kauaks segada uue ideoloogia pealesurutud nõudmistest – selle vahega, et kui 1930. aastatel analüüsisid üliõpilased üksikuid laulutüüpe, siis 1950.–60. aastatel temaatilisi laulurühmi või kitsamaid poeetikaküsimusi. Muusikalise küljega polnud aga tollal peaaegu keegi tegelnud, nii soovitasid õppejõud Eduard Laugaste ja Udo Kolk Pärnu muusikakoolist saadud eelteadmistega Ingrid Rüütlile just seda seni uurimata valdkonda. Esimestest omakogutud materjali analüüsivatest kursusetöödest saigi alguse ka tulevane kandidaaditöö. Sama teema jätku kujutavad endast *Eesti uuemate laulumängude* kogumikud aastatest 1980–1984. Ülejäänud uuemate rahvalaulude kihistused ootavad aga siiani enda vastu huvi tundvaid spetsialiste.

Võimalik, et folkloristide kokkuvõttes siiski tagasihoidliku huvi taga uuemate rahvalaulude vastu on kõikjal korratud tõdemus, et oma kunstiliselt tasemelt on nad regilaulust oluliselt madalamal. Kas see arvamus on aga mingit rolli mänginud neid laule loonud ja laulnud rahva seas? Me saame aru, miks sakslane August Wilhelm Hupel 18. sajandil regilaulu väärtusi ei mõistnud. Kuidas olid vastavate väärtushinnangutega lood aga eestlaste seas? Kuigi tollased lauljad ise regilaulu kunstipärasust niimoodi selgitada poleks osanud nagu tänapäeva folkloristid, kandsid nad seda traditsioonis ometi veel tükk aega edasi. Regilaulu kõrval hakkasid nad aga järjest enam hindama ka teistsuguseid poeetilisi võimalusi. Ingrid Rüütli sõnadega: “Samasugune tung uue, uhkema, kirevama ja mitmekesisema poole, mida riietuses tähistasid näiteks kirju triibuseelik või siidist peakatted ja põlled, avaldus teisel moel ka uues laulustiilis ja viisitraditsioonis. Siit saab ka mõistetavaks teatud ilutsev maneer mõnes laululiigis ning vastuvõtlikkus võõra päritoluga romantilis-sentimentaalsele ainesele.” Nii hakkas pikapeale vana näima igav ja üksluine ning regilaul vajus üha enam unustuse rüppe, saades aga see-eest folkloristide imetlusobjektiks. Jakob Hurda rahvaluulekogus on uuemaid laule kogumisprintsibiist tingitult ainult 3%, kuigi elavas traditsioonis olid nad regilaulu juba tagaplaanile tõrjunud. Ilmselt ka edaspidi panid rahvaluulekogujad eelisjärjekorras kirja just regilaule, kuid protsendid eri aegade kogudes räägivad siiski selget keelt: EÜSi kogus (aastatest 1875–1917) on uuemaid laule regilauludega võrreldes 36%, ERA käsikirjakogus (aastatest 1927–1944) 61%, RKM-i käsikirjakogus (aastatest 1945–1996) 76%.

Rahvaluuleõpikus *Regivärsist netinaljadeni* tõdetakse, et lõppriimiliste laulude loomise ja laulmise traditsioon on tänapäeva Eestiski elujõuline. Kui palju on selles traditsioonis alles kahesaja aasta taha ulatuvat ajaloo laule, on teine küsimus. Tõenäoliselt on need praegu õpitud pigem väljaannetest nagu *Eesti uuemad laulumängud* kui oma

vanaemalt, kuigi ka viimane variant pole välistatud. Ingrid Rüütel on üks neid, kes mäletab oma vanaema ja vanaisa uuemaid rahvalaule laulnud olevat ning on kooliajal ise mänginud vanu ringmänge nagu "Üks jahimees läks metsa" ja "Kosjad tulid Saarest". Ta on ka oma lastele ja lastelastele laulnud nii vanemaid kui uuemaid rahvalaule. Kuid seoses muutunud oludega see enamikus peredes enam nii ei ole: meie igapäevaelu ei paku enam selleks sobivaid situatsioone ning see ongi suulise traditsiooni kõrvale tõrjunud. Laulude õppimine trükitud laulikuteest on meil aga samuti juba peaaegu 200-aastane traditsioon. Rahvas on riimilisi rahvalaule armastanud hoolimata teadlaste negatiivsetest hoiakutest, muutunud on ainult nende kontekst ja osaliselt kaasajastunud ka sisu: sellesse ritta kuuluvad noorte sepitsetud malevalaulud ja nüüd juba oma arhailisusega võluvate riimiliste rahvalaulude uusinterpretatsioonid Marko Matverelt, Jaan Tättelt ja teistelt populaarsetelt muusikutelt. Muidugi on esinenud ka teistsugust suhtumist: juba 1930. aastatel leidis nn pastlakultuuri põlastavaid ringkondi. Aga õnneks ei ole selline hoiak meil väga kaugele läinud, leiab Ingrid Rüütel.

Teine küsimus, mis 40 aastat tagasi kaitstud väitekirja trükki toimetades tekkis, puudutab toonast teaduselu. Praegu oleme harjunud, et teadusinformatsiooni saamine on imelihtne, see on lausa kodus interneti kaudu kättesaadav, samuti on võimalus rahvusvahelistel konverentsidel suhelda sama ala teadlastega kogu maailmast, ning uusi folkloristikadoktoreid lisandub igal aastal mitugi. Praeguse doktorikraadiga ongi võrdsustatud nõukogudeaegne kandidaadikraad: sisuliselt vastasid tollased aspirantuurriõpingud doktorantuurile ja kandidaaditöö doktoritööle. Peab aga ütleva, et teaduste kandidaadi kraad kõlab doktorikraadist oluliselt viletsamalt, doktorikraadi saavutamiseks tuli tookord teha aga juba professori väärilist tööd. Ning kandidaadikraadigi ei kaitstud Eesti folkloristikas kaugeltki igal aastal. Võrdlusmoment välismaa kolleegidega pidi kindlasti mõjuma üsna nukralt, mis aga ei tähenda sugugi, nagu oleks teaduses vähe saavutatud.

Ingrid Rüütli meenutuste järgi oli 1960. aastate lõpp teadustöökis siiski soodne. Uuemal väliskirjandust küll tõesti kätte ei saanud peale üksikute juhuleidude, kuid varem ilmunu oli raamatukogus olemas ning väga tihe oli koostöö nn idabloki kolleegidega. Vabamad tuuled ühiskonnaelus olid kaotanud nõudmise, et humanitaarala teadustöö peab tingimata olema poliitiline (näiteks Veera Pino kaitses 1953. aastal kandidaaditöö "Sotsiaalsed vastuolud eesti külaühiskonnas rahvalaulu andmete põhjal", Ülo Tedre 1955. aastal "Klassivõitluse kajastumine XIX sajandi eesti lõppriimilises rahvalaulus"). Ingrid Rüütli juhendaja oli Herbert Tampere, kes tööle mingeid ettekirjutusi ei teinud, vaid lihtsalt luges valmiskirjutatu läbi ja ütles, kui midagi öelda oli. Kolleegid mäletavad Ingridi erakordset keskendumisvõimet, kui ta töötas kirjandusmuuseumis mahukate materjalikogudega, vahel lapsedki kaasas, saades ühtaegu hakkama nii nende kantseldamise kui ka väitekirja kirjutamisega.

Teaduskraadi kaitsmise protseduur nägi tollal ette, et töö nn autoreferaadi – vene keelde tõlgitud kokkuvõtte pidi eelnevalt saatma teiste vabariikide uurimisasutustesse, kust saabusid hinnangud selle kohta. Nende põhjal lubati töö kaitsmisele, mis toimus Eestis ja komisjonis olid siis ainult Eesti teadlased. Ingrid Rüütli kaitsmine toimus Teaduste Akadeemia ühiskonnateaduste kaitsmiskomisjonis, mille alla kuulusid majandus, ajalugu ja filoloogia. Oponentideks olid August Annist ja Udo Kolk. Töö mahukus äratas tähelepanu ja mitmed leidsid, et kandidaadikraadi võiks saada ka üksnes selle matemaatilise osa eest ning ülejäänud jätta doktori kaitsmiseks. Kaitsja aga ilmselt

TUTVUSTUS

leidis, et kandidaadikraad on talle esialgu piisav tunnustus ning doktoritöö võiks tulla omal ajal ja juba uutel teemadel. Nii läkski, olgugi et vahepeal oli kätte jõudnud uus Eesti Vabariik ja kandidaadikraadid kinnitatud doktorikraadideks. Kuid Ingrid Rüütli oli kogunenud mitmeid uurimusi nüüd juba vanemate rahvalaulude viisidest, mis olid ilmunud võimalikku kraadikaitsmist silmas pidades vene keelde tõlgituna – rahvamuusika-alast doktoritööd Eestis 1990. aastatel kaitsta poleks saanud, ei leidunud lihtsalt oponente. Küll aga oli tugev rahvamuusika uurimise traditsioon Leedus, kus kaitsmine 1996. aastal toimuski. Ka Ingrid Rüütli doktoritööst saab ülevaate kogumiku *Muutudes endaks jääda* vahendusel: artikkel “Eesti vanemad rahvaviisid etniliste suhete kontekstis” kujutab endast selle keskset peatükki.

Endale südamelähedasema uurimisainese kohta ütleb Ingrid Rüütel, et tegelikult tekkis kõigepealt huvi ikkagi regivärsilise laulu vastu nii Kihnus kui ka Setumaal ekspeditsioonidel noodistusi tehes. Kui valdav osa eesti rahvast oli hakanud regiviise igavaks ja üksluiseks pidama, siis uurijale avanes 1950.–60. aastatel veel elujõulistes traditsiooninurgakestes ääretult põnev maailm. Kihnus köitsid tähelepanu ka uuemad, eriti meremeestelaulud, mis olid nii muusikaliselt kui ka tekstiliselt vahvad ja originaalsed. Kandidaaditöö materjalist aga oli kõige põnevam osa regilaulude ümberkujundused riimilisteks lauludeks. See oli nähtus, mida keegi varem ei olnud avastanud – oli küll märgitud, et laulutraditsioon tervikuna kujunes regivärsilisest vormist järk-järgult lõppriimiliseks, aga mitte seda, et konkreetsetest regilaulutüüpidest on saanud uued versioonid, seostunud uue viisi ja ringmängufunktsiooniga. Materjal – “Siidisulist linnukene” ja teised sarnased laulud – tuli kätte ekspeditsioonidel ning see äratas huvi vaadata läbi arhiivimaterjalid ja võrrelda kõiki variante omavahel. Kandidaaditöö sisaldabki “Loomislaulu” uusvariantide põhjaliku analüüsi ning seda huvitavat uurimistööd sai jätkata ka hiljem, *Eesti uuemate laulumängude* kogumikke koostades.

Maitse üle ei vaielda, vaid kakeldakse, ütleb rahvasuu. Mis puutub eestlaste laululoomingusse läbi aegade, siis võib öelda, et sealt leiab igapähele midagi. Kes ei tahaks kuulata helisalvestusi näiteks Balthasar Russowi aegsete rahvalauludega, aga nende puudumisel on meil ometi ääretult mahukas rahvaluule kirjapanekute kogu, mis rikastab meie kultuuripilti siinemaani. Selle ühe osa lugejateni toomise eest oleme tänu võlgu ka Ingrid Rüütlile – *Eesti uuema rahvalaulu kujunemine* on senisele oluliseks täienduseks.

Kanni Labi

BOOK REVIEW

Long history of a book

Ingrid Rüütel. Eesti uuema rahvalaulu kujunemine. (Evolution of Estonian Newer Folk-songs.) EKM Teaduskirjastus 2012. 648 pp. Editor Kanni Labi writes about the book and the forty years it took to be completed.